

คำนำ

วรรณคดีเรื่อง "ขุนช้างขุนแผน" มิได้เป็นเพียงนิทานพื้นบ้านธรรมดา หากแต่คือเพชรน้ำเอกแห่งวรรณศิลป์ไทย ที่สืบทอดเรื่องราวจากอดีตกาล มาโลดแล่นอยู่ในใจของคนไทยทุกยุคสมัย เรื่องราวแห่งความรัก ความแค้น ความพลัดพราก และการผจญภัยของตัวละครหลักทั้งสาม ไม่ว่าจะเป็น **ขุนแผน** ผู้เก่งกาจและเจ้าชู้, **ขุนช้าง** ผู้ร้ายวัยแต่รูปชั่วตัวดำ, และ **นางวันทอง** หญิงงามผู้เป็นที่ปรารถนาและต้องเผชิญกับชะตากรรมอันน่ารันทศ ได้ถูกถักทอขึ้นอย่างประณีต สะท้อนภาพสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยอยุธยาได้อย่างมีชีวิตชีวา

หนังสือ "ขุนช้างขุนแผนฉบับสมบูรณ์" เล่มนี้ ได้รวบรวมเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ ครบถ้วนทุกเหตุการณ์สำคัญ ตั้งแต่การกำเนิดของสามตัวละครเอก, การก่อร่าง

สร้างความสัมพันธ์, โศกนาฏกรรมรักสามเส้า, การผจญภัยออกรบ, การใช้เวทมนตร์คาถา, ไปจนถึงการที่บุตรหลานได้เข้ามามีบทบาทและกอบกู้ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ทุกบททุกตอนถูกเรียงร้อยอย่างพิถีพิถัน เพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงอรรถรสของวรรณคดีไทยอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง

ด้วยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการจรรโลงและสืบสานมรดกทางวรรณกรรมอันล้ำค่าของชาติ ให้คงอยู่คู่สังคมไทยตราบนานเท่านาน และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความดีงาม ความซื่อสัตย์ และผลของกรรมจากการกระทำของมนุษย์ทุกคน.

คีตสาร

สารบัญ

ภาคที่ ๑: กำเนิดวีรบุรุษและโชคชะตารัก	๖
ตอนที่ ๑: กำเนิดขุนช้างขุนแผน.....	๖
ตอนที่ ๒: ชะตาพลิกผันของพ่อขุนแผน.....	๒๓
ตอนที่ ๓: พลายแก้วสู่ร่มกาสาวพัสตร์.....	๓๓
ตอนที่ ๔: พลายแก้วพบรักกับนางพิม	๔๓
ตอนที่ ๕: ขุนช้างสู่ขุนนางพิม	๖๑
ตอนที่ ๖: พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง	๓/๔
ตอนที่ ๗: วิวาท์พลายแก้วกับนางพิม	๔๕
ตอนที่ ๘: พลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ	๑๐๑
ตอนที่ ๙: พลายแก้วยกทัพ	๑๒๙
ตอนที่ ๑๐: พลายแก้วได้นางลาวทอง.....	๑๕๒
ตอนที่ ๑๑: นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง ขุนช้างลงว่าพลายแก้วตาย ..	๑๓/๕
ตอนที่ ๑๒: นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง.....	๑๔๓
ตอนที่ ๑๓: พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง.....	๒๐๒
ตอนที่ ๑๔: ขุนแผนนำทัพชลยกกลับและข่าวคราวความไม่สงบ..	๒๑๔

ตอนที่ ๑๕: ขุนแผนต้องพรากนางลาวทอง	๒๑๗
ตอนที่ ๑๖: กำเนิดกุมารทองบุตรนางบัวคลี่	๒๒๐
ตอนที่ ๑๗: ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา	๒๓๑
ตอนที่ ๑๘: ขุนแผนพานางวันทองหนี	๒๔๒
ตอนที่ ๑๙: ขุนช้างตามนางวันทอง	๒๔๗
ตอนที่ ๒๐: ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นขบถ	๒๕๒
ตอนที่ ๒๑: ขุนแผนยอมรับโทษ	๒๕๐
ตอนที่ ๒๒: ขุนแผนชนะคดีขุนช้าง	๒๕๗
ตอนที่ ๒๓: ขุนแผนต้องโทษจำคุก	๒๕๕
ตอนที่ ๒๔: กำเนิดพลายงาม	๓๐๒
ตอนที่ ๒๕: ล่านช้างถวายนางสร้อยทอง	๓๐๘
ตอนที่ ๒๖: พระเจ้าเชียงใหม่ชิงนางสร้อยทอง	๓๑๑
ตอนที่ ๒๗: พลายงามอาสาศึก	๓๑๕
ตอนที่ ๒๘: พลายงามได้นางศรีมาลา	๓๒๑
ภาคที่ ๒: พลายงามสู่เส้นทางเกียรติยศ	๓๒๗
ตอนที่ ๒๙: ขุนแผนแก้มลทินพระท้าวไฉ่น้ำ	๓๒๗
ตอนที่ ๓๐: ขุนแผนและพลายงามจับพระเจ้าเชียงใหม่	๓๓๔
ตอนที่ ๓๑: ขุนแผนและพลายงามยกทัพกลับ	๓๓๙

ตอนที่ ๓๒: ถวายนางสร้อยทองและสร้อยฟ้า.....	๓๔๔
ตอนที่ ๓๓: วิวาท์พระไวยและพลายงาม	๓๔๙
ตอนที่ ๓๔: ขุนช้างตองไทย.....	๓๕๔
ตอนที่ ๓๕: ขุนช้างถวายฎีกา	๓๖๐
ตอนที่ ๓๖: โคกนาฏกรรมนางวันทอง	๓๖๕
ตอนที่ ๓๗: แผนร้ายนางสร้อยฟ้า: มนต์เสน่ห์.....	๓๗๒
ตอนที่ ๓๘: พระไวยถูกมนต์เสน่ห์.....	๓๗๖
ตอนที่ ๓๙: ขุนแผนส่องกระจก: เปิดโปงเสน่ห์.....	๓๘๐
ตอนที่ ๔๐: พระไวยพ่ายทัพ.....	๓๘๕
ตอนที่ ๔๑: พลายชุมพลจับมนต์เสน่ห์.....	๓๙๑
ตอนที่ ๔๒: บทพิสูจน์นางสร้อยฟ้าและศรีมาลา	๓๙๖
ตอนที่ ๔๓: จระเข้เถรवाद.....	๔๐๓

ภาคที่ ๑: กำเนิดวีรบุรุษและ โชคชะตารัก

ตอนที่ ๑: กำเนิดขุนช้างขุนแผน

ณ กรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระ
พันวษา แผ่นดินเต็มไปด้วยความสุขสงบ ประชาชนอยู่ดี
กินดี ดุจสวรรค์บนพิภพ พระบรมเดชาณุภาพแผ่ไพศาลไป
ทั่วทุกทิศ เมืองขึ้นน้อยใหญ่ต่างยำเกรงและสวามิภักดิ์
ถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระองค์ผู้ทรง
ทศพิธราชธรรม ทุกสิ่งล้วนสมบูรณ์พูนสุขเกษมสำราญ

ในกาลนั้น มีเรื่องราวสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบุคคล
สามคนคือ ขุนแผน ขุนช้าง และนางวันทอง เหตุการณ์นี้
เกิดขึ้นเมื่อปีจุลศักราช ๘๔๗

ย้อนกลับไปในเมืองสุพรรณบุรี มีขุนนางผู้หนึ่ง
นามว่า ขุนไกรพลพ่าย ท่านเป็นทหารกล้าหาญชาญชัย มี

ความคงกระพันชาตรี ชุนไกรมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย และพำนักอยู่ที่บ้านพลับ ท่านได้ครองคู่กับ นางทองประศรี ผู้เป็นภรรยาที่วัดตะไกร ครั้นมีครอบครัว ท่านทั้งสองก็ได้ย้ายเรือนไปปลูกใหม่ในเขตสุพรรณบุรี ชุนไกรมีหน้าที่คุมไพร่พลเจ็ดร้อยนาย ท่านเป็นที่เกรงขามของกรมการเมืองสุพรรณ และเป็นทหารผู้ส่งางามแห่งกรุงศรีอยุธยา

ในอีกมุมหนึ่งของสุพรรณบุรี มีเศรษฐีผู้มั่งคั่งนามว่า ชุนศรีวิชัย ท่านเป็นนายกรมช้างกองนอก มีป่าไพร่ใหญ่่น้อยจำนวนมาก ชุนศรีวิชัยอยู่กินกับ นางเทพทอง ผู้เป็นภรรยาที่ทำสิบเบี้ย เมืองสุพรรณ

นอกจากนี้ ยังมีเพื่อนของชุนศรีวิชัยอีกคนคือ พันศรโยธา ท่านผู้นี้มีภรรยาผู้คมสันนามว่า นางศรีประจัน ทั้งสองเป็นเศรษฐีและมีเชื้อสายผู้ดีสืบต่อกันมา พวกท่านอาศัยอยู่ที่ท่าพี่เลี้ยง เมืองสุพรรณ นางศรีประจันผู้นี้น้องสาวคนหนึ่งชื่อ นางบัวประจัน ที่ได้แต่งงานกับนาย

โชดคง เดิมนายโชดคงอยู่ที่บางเหี้ย แต่เมื่อมีภรรยาแล้วก็
มัวหลงระเหิงเที่ยวขโมยควาย

ณ เวลานั้น มีเรื่องเล่าถึงการกำเนิดของบุคคล
เหล่านี้ เริ่มจากคืนหนึ่งที่นางเทพทองได้ฝันไปว่ามี
ช้างพลายตายกลิ้งอยู่ริมตลิ่ง ตัวพองขึ้น หัวเน่าเหม็น มี
นกตะกรุมหัวเหม่บินมาจากป่าใหญ่ อ้าปากคาบช้างแล้ว
มาวางไว้ในหอกกลางที่นางนอน ในฝันนางเรียกให้นกตัว
นั้นมาหา คว่าตัวนกกับช้างมากอดนอนอย่างสบายใจ
ครั้นตื่นขึ้นมา นางก็ปลุกขุนศรีวิชัยผู้เป็นสามีทันที นาง
รู้สึกคลื่นไส้ อาเจียน ตัวลั่น และเหม็นทั้งช้างเหม็นทั้งนก
ติดอยู่ในอก ขุนศรีวิชัยตกใจรีบลุกขึ้นมาช่วยภรรยา
หลังจากที่นางหายอาเจียนแล้ว ก็เล่าความฝันให้สามีฟัง
ขุนศรีวิชัยทำนายฝันว่า นางกำลังจะมีครรภ์ และบุตรที่จะ
เกิดมาจะเป็นชาย เปรียบดังนกตะกรุมคาบช้างมา บุตรผู้
นี้จะมั่งคั่งด้วยเงินตรามากมายกว่าห้าเกวียน แต่นางเทพ
ทองไม่ยินดีรับพร เพราะบุตรผู้นี้จะมีลักษณะหัวล้าน

ตั้งแต่กำเนิด นางรู้สึกกังวลและไม่อยากเลี้ยงดูบุตรชาย
ผู้นั้น

ในเวลาเดียวกันนั้น นางทองประศรี ภรรยาของ
ขุนไกรพลพ่าย ก็ได้ฝันว่า ท้าวสหัชฌัน (พระอินทร์) ถือ
แหวนเพชรเม็ดใหญ่เหาะลงมา พอมาถึงก็ยื่นแหวนให้นาง
รับไว้ด้วยความยินดี แสงเพชรส่องประกายวาบเข้าตานาง
ครั้นตื่นขึ้นมา นางก็ผวาความหาแหวนและปลุกสามีทันที
ขุนไกรลืมตาขึ้นถาม นางจึงเล่าความฝันให้ฟัง ขุนไกร
ทำนายฝันว่า การที่ได้ธำมรงค์วงวิเศษของพระอินทร์ผู้เจ็ด
ฉายและมีเพชรรัตนังดงาม แสดงว่านางกำลังจะมีครรภ์
บุตรที่จะเกิดมาจะเป็นชาย ดุจดั่งทหารพระนารายณ์มา
จุติ จะเป็นผู้นำพาในการรบ คงทน มีฤทธิ์ปราบศัตรูทั่ว
แผ่นดิน และจะได้เป็นทหารเอก มีศักดิ์เป็นพระยา ผู้
ใกล้ชิดพระทัยของพระเจ้าแผ่นดิน นางทองประศรียกมือ
ไหว้ รับพรจากสามีด้วยความปรีดา

ในคืนเดียวกันนั้น นางศรีประจัน ภรรยาของพัน
ศรโยธา ก็ได้ฝันว่าพระพิฆณุกรรมเหาะลงมาจากฟ้า ถือ
แหวนมาสวมที่นิ้วของนาง แล้วก็กลับไปยังวิมาน นางตื่น
ขึ้นมาด้วยความสุขใจ ปลุกสามีแล้วเล่าความฝัน นางถาม
ว่าตนจะเกิดโรคภัยหรือไม่ พันศรโยธาผู้เป็นสามีหัวเราะ
แล้วทำนายฝันว่า นางกำลังจะมีครรภ์ บุตรที่จะเกิดมาจะ
เป็นหญิง รูปร่างงดงามราวกับสร้างสรรคขึ้นมา ด้วยเป็น
แหวนของพระพิฆณุกรรม บุตรสาวผู้นั้นจะเป็นช่างฝีมือที่
ไม่มีใครเทียบได้ นางศรีประจันรับพรด้วยรอยยิ้ม แล้ว
กล่าวว่าหากเป็นเช่นนั้น ตนก็จะไม่ต้องอุ้มชูบุตรของผู้อื่น
ให้ถูกนินทา

กาลเวลาล่วงไป นางเทพทอง ตั้งครรภ์แก่ขึ้นเรื่อย
ๆ ท้องใหญ่ขึ้นจนค้ำหน้า นางรู้สึกอึดอัด อยากดื่มเหล้า
อยากกินเนื้อปลา ตัวลั่น น้ำลายไหลราวกับผีกระสือ นาง
ร้องให้อ้อนวอนสามีให้หามาให้กิน ยิ่งกินก็ยิ่งอยาก กิน

เท่าไรก็ไม่พอ ทั้งปลาไหล ไก่ กบ เต่า แะ บั้ง อึ่งนา นาง
ตกกินคำโต ๆ เหล้าหมดให้ยังไม่ทัน

นางเจ็บปวดทรมานอยู่หลายเดือน พอครบสิบ
เดือน ลูกในท้องก็ดิ้นถีบยัน เมื่อใกล้ถึงฤกษ์คลอด นางก็
เจ็บหนัก บิดตัวร้องเรียกสามี พ่อแม่ และบรรดาบ่าวไพร่
ทุกคนพากันวิ่งวุ่น บ้างก็เสกมวงคล ปรายข้าวสาร เอาเบ้า
มาบนบาน บ้างก็เร่งหมอดำเยาให้มาทำคลอด บ้างก็
ช่วยกันข่มท้อง นางเทพทองร้องครางและกลอกหัวไปมา
ขุนศรีวิชัยก็ตัวสั่น รีบเข้ามากำขยำคอภรรยาแล้วเป่า
กระหม่อม หมอดำเยาช่วยกันข่มท้อง เมื่อลูกออกมา ขุน
ช้าง ก็ร้องเสียงดัง "แง ๆ" ในวันนั้นเองมีช้างเผือกเข้ามา
ถวายพระพันวษา

นางเทพทองเหลียวหน้าไปเห็นบุตรชาย ก็คิดว่าตัว
มาพลิกคว่ำพลิกหงายด้วยความสั่นสะท้าน นางด่าว่า
"ทุต! ลูกอัปรีัยเหมือนผีบ้า หัวล้านตั้งแต่เกิดเหมือนวง
เดือน เสียแรงอุ้มท้องประคองมา ชกแม่มันไอ้หมาขี้เรื้อน

จะเลี้ยงมันไว้ทำไมให้ขายหน้า หัวเหมือนโคตรของใครมาเกิด" ด่าเสร็จแล้วนางก็เข้าไปนอนอยู่ไฟ แม่นมและบ่าวไพร่ช่วยกันดูแล แม่นางเทพทองจะรังเกียจ แต่ด้วยบุญของบุตรชายผู้มีเงินตรามากมาย ทำให้ปู้ย่าตายายและบ่าวไพร่ต่างอยู่ดีกินดี พวกปู้ย่าตายายจึงตั้งชื่อหลานว่า ชุนช้าง ตามเหตุการณ์ที่ช้างเผือกเข้ามาถวายพระพันวษาในวันคลอด แล้วมอบเงินทอง กำไลมือ กำไลเท้า สร้อยคอ และสิ่งของมีค่าต่าง ๆ ให้แก่ชุนช้าง ชุนช้างยิ้มหัวแล้วอ้าปาก นางเทพทองเห็นเข้าก็ด่าว่า "อ้ายยาจก ช้างเต็นหยอย ๆ เหมือนตลกโขน ยึดไว้ไม่นิ่งเหมือนลิงลม อ้ายผีโกลนที่ไหนมาบ้านไร่ ทำตาบ้องแป้วเหมือนแมวกินปลา ไร้ยางอายห้าด่าแข่งไม่เว้นวัน"

เมื่อชุนช้างอายุได้สามขวบ ไปเที่ยวเล่นที่ใด เด็กคนอื่นเห็นเข้าก็พากันกลัว ร้องบอกแม่ว่า "โน่นแน่ะแม่จ๋า อะไรวุ่นวายนั่น มันอ้าปากยิงฟันข้ากแล้วเหลือเกิน" แม่เด็กคนนั้นก็ห้ามว่า "อย่ากลัวเลยลูก ชุนช้างเป็นลูกเจ้าขรัวบ้านรั้ว

ใหญ่ เขาเป็นเศรษฐีมีป่าไพร่ อย่าขวางทางเขาเลย ให้
เขามา"

ต่อมา นางทองประศรี ก็ตั้งครรภ์แก่ขึ้น นางมี
ใบหน้าสวยงาม ผิวพรรณเปล่งปลั่งดุจดั่งทองคำ ใบหน้า
กลมดังพระจันทร์เต็มดวง แก้มดุจมะปรางทอง เต้านม
กระชับ นางรักษาศีลภาวนาอยู่เป็นนิจ ไม่เคยเกรงกลัว
อันตราย ครั้นท้องแก่ครบสิบเดือน ก็ถึงกำหนดคลอด ลม
กัมมชวาตพัดกลับกลาย ลูกในท้องก็กลับหัวลงสู่ช่อง
คลอด นางเจ็บท้องร้องครวญคราง ปู่ย่าตายายและญาติ
กาต่างมาดูกันเต็มบ้าน หมอตำแยช่วยทำคลอด เมื่อถึง
ฤกษ์งามยามดี บุตรชายก็คลอดออกมาอย่างง่ายดาย ร้อง
เสียง "แว้ ๆ" บรรดาญาติมาดูแล ช่วยกันอาบน้ำ แล้วส่งให้
แม่นม หลังจากนั้นก็นำมาทาขมิ้น ใส่กระดังง่อน ใส่เบาะ
ให้นอน เอาผ้าห่ม ปู่ย่าตายายต่างชื่นชมในเรือนผมที่
น่ารักดุจผักบัว

เมื่อนำขึ้นอยู่แล้ว นางทองประศรีก็เข้าไฟ ครั้นครบ
หนึ่งเดือน ออกไฟแล้วก็ยังดูสวยงาม ทาขมิ้นผัดแบ่งจน
น่าเอ็นดู พ่อแม่ปรึกษากับปู่ย่าตายายว่าจะตั้งชื่อ
หลานชายว่าอย่างไร ปู่ผู้เป็นหมอดูจึงคำนวณตัวเลข
บุตรชายเกิดปีชาล วันอังคาร เดือนห้า ตกฟากเวลาสาม
ชั้นฉาย ในเวลานั้นกรุงจีนได้นำแก้วอันแพรวพราวมา
ถวายพระเจ้ากรุงอยุธยา เพื่อประดับยอดพระเจดีย์ใหญ่ที่
สร้างไว้ตั้งแต่สมัยเมืองหงสาวดี วัดนั้นถูกเรียกว่า "วัด
เจ้าพระยาไทย" จึงตั้งชื่อบุตรชายว่า พลายแก้ว ผู้แว่วไว
หลังจากนั้นก็จัดแจงบายศรี ผูกเงินทองและของมีค่า
ต่าง ๆ ให้ ทั้งกล้วยน้ำ แตงกวา ฐูปเทียน และดอกไม้ ให้
หลานใส่เสมา ปะวะหล่ำ กำไลทองคำ งามเจิดจ้าน บ้าหวา
ทองผูกสองข้างแขน สร้อยกุ้ตัน คาดเอวด้วยสร้อยอ่อน
ซ้อนดอกลอย ผังพลอยมรกต ผูกลูกพริกเทศด้วยทองคำ
และกำไลตีนนาก

เมื่อจัดเตรียมแขกและญาติวงศ์พงศาพร้อมแล้ว ก็ยกบายศรีให้ขึ้นสามครั้ง แล้วเวียนวนให้เอาชัย "ศรี ศรี วันนี้ฤกษ์ดีแล้ว เชิญขวัญพลายแก้วอย่าไปไหน ขวัญมา อยู่สู่กายให้สบายใจ ชมช้างม้าเข้าไท้ทั้งเงินทอง ขวัญเอ๋ย เจ้ามาเกิดพ่อมา อย่าเที่ยวล่อกะเกณฑ์ตระเวนท่องเที่ยว มาชม พวงแก้วแล้วพวงทอง ข้าวของเหลือหลายสบายใจ" ครั้น แล้วก็ให้ขึ้นอีกสามที ดับเทียนบอกควัน เติมหน้าให้ อวย พรให้มีอายุยืนหมื่นปี มีชัยชนะสวัสดิ์ พิธีทำขวัญเสร็จสิ้น ลง ญาติวงศ์ต่างยินดีปรีดา พลายแก้วเติบโตขึ้นจนอายุได้ ห้าปี พูดจาคล่องแคล่วว่องไว

ในส่วนของ นางศรีประจัน เมื่อนางตั้งครรภ์แก่ ท้องโตใหญ่ นางก็มีความยินดีรื่นเริงเบิกบานใจ ครั้นครบ กำหนดสิบเดือน ก็เจ็บท้องจนทนไม่ไหว ลูกขึ้นดินรนจะ คลอด ร้องเสียงดังไปทั่วเรือน จิตใจปั่นป่วนไม่เป็นปกติ ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ หมอตำแย และแม่หมอ ต่างมาพร้อม กัน บ้างก็เอาเบี้ยขึ้นบวงสรวงบนบาน บ้างก็ออกทำวหา

เรอด้วยความเหนื่อย นางคว่ำหน้าเข้าปาก เคี้ยวหมาก แล้วลุกขึ้นเดินรำไปมาอย่างเมามาย ชวนเซหกล้มแล้วก็ลุกขึ้น นางศรีประจันเจ็บท้องร้องครวญคราง หมอตำแยก็เข้าช่วยกันข่มท้อง ช่วยกันล้อมข่มอยู่จนวาย พอถึงฤกษ์งามยามดี บุตรสาวก็คลอดออกมาอย่างง่ายดาย รูปร่างงดงามน่าเอ็นดู อาบน้ำแล้วทาขมิ้น เอาผ้าห่ม แล้วให้แม่นมเลี้ยงดู กินอยู่เป็นสุขทุกเวลา บุตรสาวเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ พ่อแม่รักดูจดวงตา เลี้ยงดูมาโดยไม่มีอันตราย ปู่ย่าตายายมาทำขวัญ ผูกแขนทองคำให้มากมาย เมื่อนางมีอายุได้ห้าขวบเศษ รูปร่างงดงามยิ่งนัก รูปทรงงามพร้อมผสมสละยสวยงาม ได้รับการตั้งชื่อว่า พิมพิลาไลย นางถูกสอนให้เย็บปักถักร้อยเก่งกว่าเด็กสาวรุ่นเดียวกัน เข้าเียนออกไปเล่นเก็บดอกไม้ที่ข้างวัดเขาใหญ่เป็นประจำ

วันหนึ่ง พลายแก้วและขุนช้างออกไปเล่นกับเหล่าปาวไพร พบกันขุนช้างก็ชวนพลายแก้วดื่มเหล้า พลายแก้วดื่มเหล้าแล้วก็คอแข็ง ส่วนขุนช้างดื่มจนหัวสั่น

มีนเมาตาชั้น ขุนช้างรินเหล้าใส่ชั้นชวนพลายแก้วเป็นเพื่อน แล้วจับมือพลายแก้วจดลงในชั้น สาบานว่า "เราจะซื่อสัตย์ต่อกันจนตาย หากใครทรยศคดโกง ขอให้เทพดาสังหารทำลายชีวิต" และขอให้อาวุธของเทวดาทั้งสี่อย่าได้แคล้วคลาดจากพวกตน ขอให้พรากรจากมารดาห้าวร้อยกัลป์ ขุนช้างจ้มเหล้าในชั้นขึ้นควั่นคอ พลายแก้วดื่มเหล้าแล้วก็คอแข็ง ขุนช้างดื่มจนตาปรือ นางพิมพิลาไลยเห็นก็ชอบใจ หัวเราะเยาะขุนช้าง

หลังจากนั้นนางพิมก็เล่นทำครัว หุงข้าว ต้มแกง กวาดทรายทำเป็นรั้วบ้าน นางเล่นทำบุญให้ทาน ไปนิมนต์สมภารให้มาเร็วไว ขุนช้างนั้นเป็นสมภารมอญ ไม่ต้องโกนหัวก็สวดมนต์ได้ พลายแก้วเป็นสมภารไทยจัดแจงแต่งของทำบุญ เมื่อสวดมนต์และฉันเสร็จ พลายแก้วก็อุทริกล่าว่า "เรามาเล่นเป็นผัวเมียกันเถิด" ขุนช้างร้องว่า "ข้าชอบใจ" แต่นางพิมตอบว่า "ไปไกล ๆ เลยไถ่ นอกคอก รูปร่างก็ชั่ว หัวก็ถลอก ข้าไม่เล่นด้วยหรอก"

พลายแก้วจึงว่า "เล่นเถิดน่า ไม่เป็นไรหรอก ให้ขุนช้างผู้นั้นเป็นผิวไปพลางก่อน ส่วนข้าจะย่องเข้าไปหา ลักเจ้ามาเสียจากข้างกายมัน" ทั้งสองคนต่างรวบเร้าชวนนาง นางจึงหักใบไม้มาวางแทนเตียงนอน นางฉลาดกวาดทรายกลายเป็นเรือนปูนขึ้น ดุจฟูกลมอน นางพมือนอนลงบนพื้นดิน ขุนช้างหัวล้านกินอนเคียงข้าง พลายแก้วโดดแหวกเข้าแทรกกลาง ชกหัวขุนช้างที่กลางหัว ขุนช้างแกล้งทำหลับอยู่กับเตียง ส่วนนางพมือนอนเคียงข้างก็ชำเลื่องมองขุนช้างแกล้งร้องโวยวาย "ขโมยลักเมียกูไปจากห้อง" ลูกขึ้นงุ่นง่านเที่ยววิ่งร้องเรียกพวกพ่อให้ออกตาม บรรดาเด็ก ๆ ก็กรูกันออกมา พวกขุนช้างไล่ติดตามไปไม่เจ็ดหลาบ ต่างฝ่ายต่างตีกัน บ้างจุมูกคราก ปากแตก เลือดไหล บ้างก็วิ่งร้องให้ ตัวสั่น เรียกหาพ่อแม่ จนผู้ใหญ่ต้องมาห้าม นางพมิด่าว่า "ไอ้ตายโหง พวกไอ้ลิงลม ข้าไม่เล่นด้วยแล้ว อ้ายหัวล้านขี้ถั่งมันจัญไร" แล้วพากันกลับเรือน

ไป ชุนช้างหัวฟกวิงตใจ บ่าวไพร่ก็กลัวจนตัวสั่น รีบฝน
ไพลทา ตาเป็นมัน ยิ่งฟันแลบลิ้นแทบสิ้นใจ

ผู้ฟังทั้งหลายอย่าได้กังขาเลย นี่ไม่ใช่เรื่องแต่ง
เป็นเรื่องที่เด็กอุตริเล่นกันก็เป็นไป ดุจเทวดาดลใจให้เห็น
จริง เด็กเล่นสิ่งใดย่อมไม่ผิด แม้ทุกจริตก็เป็นเหมือนปากว่า
เรื่องราวนี้มีมาแต่โบราณ และมีอยู่ในสุพรรณบุรี

เมื่อเวลาผ่านไป ชุนศรีวิชัย กับภรรยา (นางเทพ
ทอง) ก็ปรึกษาหารือกันว่า ชุนช้าง บุตรชายของตนเติบโต
ใหญ่แล้ว ควรจะนำไปเฝ้าสมเด็จพระพันวษา เพื่อถวาย
ตัวเป็นข้าบาทรับใช้ จะได้ป้องกันความผิดที่จะติดตัว
ปรึกษาเสร็จก็สั่งบ่าวไพร่ให้พาชุนช้างไปอาบน้ำ สระผม
ทาขมิ้นผัดแป้งจนผ่องใส เอาเครื่องรางของขลังมาป้ายทั่ว
ท่ายทอย สวมกำไลทองสองเส้นที่แขน ใส่แหวนเพชรที่
นิ้วก้อย ชุนช้างดูเหมือนลูกเสือปลา ตาลอย วิ่งร่อนร่อน
ยักคอเข้าหอกกลาง แล้วจัดหาธูปเทียนดอกไม้ใส่พาน และ
เตรียมเสปียงไว้เลี้ยงบ่าวที่ตามทาง ให้ผู้ข้างพลายมารับ

ทันที พ่อลูกขึ้นนั่งบนสัปคับ ความขำขันขับออกจากบ้าน
ข้ามธาร ผ่านทุ่ง มุ่งตรงไป บ่าวไพร่รุ่มง่ามตามกันมา ครั้น
ถึงวัดธรรมาก็หยุดพัก ปลงช้างช้างริมแม่น้ำ ขุนช้างตัวเล็ก
กับบิดาก็ข้ามท่อน้ำเข้าไปในกรุง ชาวบ้านร้านตลาดพอ
เห็นเข้าก็ร้องว่าเป็นที่น่าเวทนา น่าหมั่นไส้ "เด็กอะไร
หัวล้านเลียนโล้นหมดใจ มองไปเหมือนผีหลอก บอกเพื่อน
กัน" "จะว่าเป็นลิง หรือค่าง ที่วิ่งมาเกิด อ้ายผีนอกโลกที่
ไหนมาป็น" ชายหญิงพากันหัวเราะจนเมื่อยปาก มองตาม
ไปจนพ่อลูกเข้าไปในวัง พวกขุนนางที่คอยเฝ้าเห็นเข้าก็พา
กันหัวเราะราวกับเป็นบ้า ขุนช้างน้อยก็พลอยประหม่า รีบ
หมอบชิดติดหลังบังบิดาไว้

ในเวลาเดียวกันนั้น สมเด็จพระพันวษา ผู้ทรงเด
ชาณุภาพแผ่ไปทั่วทุกประเทศ ทรงประทับอยู่บนพระที่นั่ง
บัลลังก์แก้ว เหล่านางสนมกำนัลล้อมรอบอยู่พร้อมหน้า
ต่างบำเรอพระราชหฤทัยให้เกษมสำราญ ดุจดั่งดวงดาวที่
ล้อมรอบพระจันทร์ในท้องฟ้า เหล่าจำเรียงขับร้องดนตรีก็

บรรเลงประสานเสียง จนเปลิดเปล็นเจริญใจ เมื่อเวลาสี่
โมงเย็น พระองค์เสด็จออกสู่พระลานหน้า ไชยสุหร่ายธรรมา
ลงมา ทรงสุคนธ์หอมฟุ้งจรรุงกลิ่น ทรงภูษาลายกินรี ทรง
พระแสงนาคา พอจวนค่ำก็เสด็จออกพระลาน เสียงแตร
สังข์ดังสนั่นก้อง ประโคมฆ้องกลองชัย ตำรวจและ
ข้าราชการต่างก้มเกล้าอัญชลี พระองค์ประทับเหนืออาสน์
ทึงดงาม ดุจดุญาราชสีห์ ขุนศรีวิชัย ผู้ภักดี กับ ขุนช้าง ก็
คลานเข้ามาใกล้ ยกพานธูปเทียนและดอกไม้ไปวางไว้
ตรงหน้า ขุนช้างหมอบชิดบิดาภาวนาด้วยความกลัว

สมเด็จพระพันวษาผู้ทรงเดช ทอดพระเนตรเห็น
ดอกไม้ธูปเทียนที่ถวาย กับขุนศรีวิชัยและบุตรชาย ก็แย้ม
พระโอษฐ์ตรัสว่า "ฮ้าเฮ้ย! อ้ายขุนศรีวิชัย นั้นมึงพาลูกใคร
เข้ามาวะ ดูหัวหุ่น่าสมเพศเวทนา เป็นเชื้อวงศ์พงศาของ
ใคร หรือลูกหลานเหลนโหลนของมึงเอง หัวล้านเลี่ยนโล่ง
ไม่น่าดู จะเอามาให้กูหรืออย่างไร มีธูปเทียนดอกไม้ใส่
พานมา"

ขุนศรีวิชัย รีบกราบทูลทันทีว่า "ขอเดชะพระองค์
จงกรุณา ชีวิตของข้าพระพุทธเจ้าอยู่ใต้ฝ่าพระบาท ขุน
ช้าง ผู้นี้เป็นบุตรของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระองค์ขอนำมา
ถวายเป็นทหาร ด้วยชะตาวิชาของเขามีลาภผลดี ตั้งแต่
เกิดมา ขุนช้างผู้นี้ได้นำพาความมั่งคั่งมาให้มากมาย ทั้ง
เงินทอง ทรัพย์สิน วัว ควาย ช้าง ม้า และบ่าวไพร่"

สมเด็จพระพันวษาทรงฟังแล้วก็หัวเราะร่วน "เออ
หัวหนุ่่น่าสมเพศเวทนา แต่ได้ลาภอย่างว่าก็ชอบกล ตอนนี
มันยังเด็กเล็กอยู่ จะมอบไว้ให้ถูกคงไม่เป็นผล เอ็งเลี้ยงไว้
ก่อนอย่ารีบร้อน เมื่อมันเติบโตใหญ่แล้วค่อยนำมา" ตรัส
พลางก็สั่งพนักงานให้จัดเครื่องราชทาน เสื้อผ้า ขุนศรีวิชัย
และขุนช้างก็กราบลงงาม ๆ ด้วยความยินดีในพระมหา
กรุณาธิคุณ

ตอนที่ ๒: สะตาทลิกผันของพ่อขุนแผน

ในกาลนั้น สมเด็จพระพันวษา ผู้ทรงครองแผ่นดินอันเปี่ยมด้วยความสุขและความรุ่งเรือง ทรงมีพระราชดำริที่จะเสด็จประพาสป่า ด้วยมีข่าวเล่าลือจากสุพรรณบุรีว่ามีฝูงควายป่าดุร้ายจำนวนมาก พระองค์จึงมีรับสั่งให้ ขุนศรีวิชัย รีบกลับไปเมืองสุพรรณ และแจ้งให้ ขุนไกรพลพ่าย ผู้ห้าวหาญ นำไพร่พลไปเตรียมการกำหนดเวลาอีกห้าวันจะเสด็จออกไปแรมป่า เพื่อล้อมจับฝูงควายป่าเหล่านั้น ให้หาที่ดอนใหญ่ใกล้ลำธารเพื่อตั้งค่ายและพลับพลา และให้เหล่าทหารอาสาหาร้อยกว่าคนเร่งต้อนฝูงควายมาคอยทำ

จากนั้น พระองค์ทรงหันพระพักตร์ตรัสสั่ง พระยาเดโช ผู้มากความสามารถ ให้รีบจัดเตรียมกระบวนทัพคัดเลือกแต่ชาววังและเหล่าทหาร พร้อมทั้งพลม้าและพลช้าง ให้พร้อมภายในห้าวันเพื่อยกทัพออกไป พระยาเดโชผู้ได้รับพระบัญชา ก็รีบสั่งการนายขำนานูในกรมวังทันที

ให้เขียนหมายรับสั่งกระจายไปทั่วพนักงาน แจ้งเรื่องที่พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประพาสป่า ล้อมจับควายป่าที่ดุร้าย นายเวรกรมวังก็รีบร้อนเขียนหมาย เสร็จแล้วก็ส่งให้นักการไปส่งต่อให้แก่ นายเวรมหาดไทย เพื่อให้แจ้งหมายบอกแก่ผู้ใหญ่ให้ทั่วกัน

ส่วน ขุนศรีวิชัย ก็รีบขี่ช้างพร้อมลูกชาย (ขุนช้าง) มุ่งหน้าสู่เมืองสุพรรณ พอตะวันลับฟ้า ก็รีบขับช้างมาถึงบ้าน เขียนหมายอย่างรวดเร็ว ส่งให้ทนายนำไปถึง ขุนไกรพลพ่าย ผู้ซื้อสัตว์ ทนายรับหมายแล้วก็รีบรุดไป ไม่นานก็ถึงบ้านขุนไกร มอบหมายแจ้งเรื่องราวตามที่ระบุในสาร

ขุนไกรพลพ่าย ผู้ใจหาญ เมื่อได้รับหมายแล้วก็รีบอ่าน สั่งนายหมวดให้รีบไปตามไพร่พลมาทันที สั่งเสร็จพอเวลาค่ำ ขุนไกรก็กลับเข้าเรือน กับ นางทองประศรี ภรรยา และบุตรชาย พลายแก้ว คือนั่นเกิดกลางร้ายดังสนั่นหวั่นไหว แมงมุมตีกอเสียงดังไม่หยุด ทุกคนรู้สึกสยดสยองขนลุก ความรู้สึกเยือกเย็นจับใจในทุกยาม

นางทองประศรีนอนหลับแล้วกลับฝัน ความกลัว
ทำให้ตัวสั่นสะดุ้งตื่น นางบอกสามีว่า "พื้นฉันหักกระเด็น
ดูไม่ดีเลย ช่วยทำนายฝันนี้ให้แจ่มใจ" ชุนไกรได้ฟังก็รู้สึก
เหมือนมีใครมาทำลาย "เอ๊ะ! จะมีเหตุใหญ่เสียแล้ว" หาก
ตนทำนายว่าร้ายไป นางทองประศรีคงจะเศร้าใจ จึงแก้ง
ทำนายว่า "ไม่ร้ายหรอก ฝันดีจะมีสุข เจ้าอย่าเป็นทุกข์เลย
จงฟังผิว" แต่ในใจเขารู้สึกว่าครั้งนี้ตนคงไม่รอด และน่าจะ
ตายเพราะควายป่าเป็นแน่

พอรุ่งเช้า ชุนไกรก็ล้างหน้า แล้วอุ้มพลายแก้ว
"สว่างแล้วยังไม่ตื่นอีกหรือลูก" อุ้มลูกประคองด้วยสองมือ
บรรจงจูบจูบเบา ๆ พลายแก้วลืมตาแล้วกอดคอพ่อ
"หม่อมพ่อจะไปไหน ลูกทำไมยังไม่เข้า เหมือนพ่อจะหนี
ลูกไป" ชุนไกรได้ฟังคำบุตรชายก็น้ำตาไหล ยกมือทูน
ศีรษะ อุ้มลูกกอดถนอหายใจ "พ่อนี้ไม่อยากไปเลย" "แต่
ด้วยรับสั่งจำเพาะเจาะจงมา พ่อก็หมดปัญญาแล้วพลาย

แก้วเฮ้ย" "น่าเสียดายที่ต้องห่างเจ้าไปจากอก มีอะไร
ติดปอกติในใจพ่อแล้ว"

ขุนไกรจึงหันหน้ามาสั่งนางทองประศรี "ลูกของ
เราตัวแค่นี้ เจ้าจงดูแลเอาใจใส่" "ยังเด็กอ่อน เวลานั่งเวลา
นอนจงระวังให้ดี" "เจ้าเลี้ยงพลายแก้วไว้ให้จงดีเถิด" "ถ้า
หากผิดพลาดประการใด จงสั่งสอน อย่าตักเตือนให้เขาหนี
ห่างไป" "จงอุตส่าห์สอนวิชาความรู้ทุกอย่างที่มี ให้ลูกผู้นี้
สืบทอดวงศ์ตระกูลของเราไว้"

นางทองประศรีได้ฟังคำสั่งเสียของสามี ก็สงสัย
เพราะติดปอกติจากที่เคย ทั้งกอดจูบลูกชายและสามีด้วย
ความอาลัย รู้สึกเหมือนมีไฟไหม้ในใจ ยิ่งคิดยิ่งวิตกจนอก
แทบหัก สามีอันเป็นที่รักจะจากห้องไปไกล พอแลดูหน้า
สามีก็รู้สึกขนหัวลุก นางทองประศรีเศร้าใจคิดประหลาด
ใจ

ขุนไกรพลพ่าย ผู้ใจกล้า นุ่งผ้าแล้วคว่ำดาบ ลุก
ออกจากห้อง เดินไปอย่างระมัดระวัง รู้สึกอาลั้ยห้วงใย
ภรรยาเป็นอย่างยิ่ง เหลียวหน้ามาดูพลายแก้ว "หัวใจพอ
แทบแตกแล้วลูกแก้วเอ๋ย" น้ำตาคลอตา รู้สึกประหม่า ตัด
ใจแล้วก็ออกเดินทาง คุณคนออกจากเมืองสุพรรณ ไปถึง
เขาพระ พอตะวันลับฟ้า ส่งไพร่พลให้สำรวจตรวจตรา
คอยท่ารับเสด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระพันวษาผู้ทรงพระสวัสดิ์พิพัฒน์ ทรง
บรรทมเหนือแท่นที่ประทับอันงดงาม ทรงสดับเสียงขับ
กล่อมของเหล่านางสนมงามราวกับนางสวรรค์ ที่คอย
บำเรอพระองค์ให้เกษมสำราญ กลิ่นบุปผาหอมรวยริน
ประทีปแก้วแสงส่องสว่าง พระองค์ทรงดำริถึงราชการงาน
บ้านเมือง จนบรรทมหลับไปในราตรี

พอรุ่งเช้า เหล่าพนักงานก็เตรียมการอย่างถ้วนถี่
กรมช้างจัดช้างที่แข็งแรง คนขี่พร้อมตัวทุกตัวช้าง จ่าดาบ
ซ้ายขวาก็จัดเครื่อง ขนมาวางไว้ข้างหน้า กรมช้างก็รีบผูก

เบาะอานงดงามดุจดวงดาว ช้างที่นั่งสำหรับเสด็จล้วนเป็น
ช้างพัง ช้างพลายหลายตัว พระที่นั่งพุดตานสำหรับเสด็จ
ผูกเสริ่งก็ทอดพระแสง นายทรงบาตผู้เชี่ยวชาญเป็น
ความมา นุ่งผ้าถุงลาย ใสเสื้อครุยกรอง ผูกพระที่นั่ง
กระโจมทอง วงพระสูตรวุฒคัล้องเป็นสองสาย เบาะปักหัก
ทองขวางสวยงาม หมอนอิงสำหรับพิงด้านหลัง นอกจากนี้
ยังมีพระที่นั่งเถลิงศอ พระยี่ภู่สำหรับปูรอง และพระที่นั่ง
ประพาสโถงสำหรับแรมทาง ล้วนแตกต่างกันไป หมอ
ความนุ่งผ้าถุงลายใสเสื้อ เสกเวทมนตร์ให้ขยัน คาค
เจียรระเบิดกับปืนหนึ่ง จัดสรรแต่ช้างที่แข็งแรง

ถัดมาเป็นช้างที่นั่งของกรมต่าง ๆ บ่าวไพร่เกณฑ์
ระดมกันอย่างคึกคัก ทั้งช้างตั้ง ช้างกัน มีมากมาย หมอ
ความขับชื่ออยู่พร้อมหน้า หน้าขบวนช้างเต็มไปด้วยเหล่า
ทหาร ดุจะรบกับสุวรรณค์ กระบวนช้างพร้อมสรรพอย่าง
รวดเร็ว จึงจัดเตรียมม้าที่แข็งแรง พระยาศรีเสาวพาทย์จัด
ม้าต้น หลวงทองพลเตรียมกระบวนอย่างถ้วนถี่ ให้นายม้า

ผูกม้าพาชี ล้วนแต่ที่ได้คล้องแคล้วว่องไว ม้าต้นพระที่นั่ง
ตัวประเสริฐสูงงดงามทั้งสองสี ผ่านดงาม ข้าเหลือ
เรื่องรอง สูงประมาณสามศอก ผูกเครื่องกุดั่นฝรั่งเศ
ลวดลายแปลกตา พระแสงปืนซ้ายขวาของทหาร เบาะ
อานปักด้วยไหมทอง โกลนทองแขวนห้อยประดับพลอย
แสงวาววับจับผ้าคลุมกำมะหยี่ ไหมทองถักบังเหียนอย่าง
ละเอียด งามสมม้าที่ส่งงาม ม้าตัวหนึ่งชื่อ พลาหก อีกตัว
ชื่อ กระหนกภูษา นายม้าจูงประคองม้าทั้งสอง ขุนหมื่น
ขี่ม้าอยู่ในกระบวน ขุนนางขี่ช้างตามเสด็จ เตรียมพร้อม
ตามที่กำหนดไว้ หัวหน้าพนักงานเที่ยวสำรวจตรวจนับ
จำนวน พอใกล้เวลาทุกคนก็พร้อมเพรียงกัน

สมเด็จพระพันวษาผู้ทรงเดชานุภาพ ที่ทุก
ประเทศต่างยำเกรง พอใกล้สว่าง แสงอาทิตย์ฉายขึ้น
พระองค์เสด็จสู่ที่ทรงน้ำ ไซสุหร่ายให้น้ำหยาดเป็นฝอย
อาบละอองน้ำบนพระวรกายดุจสายฝน น้ำกุหลาบหอม
ฟุ้งจุกกลิ่น ทรงสุคนธ์หอมอบอวล เหล่านางสนมกรมใน

มากมาย คอยพัคดี เมื่อสร่งน้ำเสร็จ ทรงจับพระแสงข้าง
กาย ไม่นานพระองค์ก็เสด็จออกสู่ท้องพระโรง เสี่ยงกลอง
ชัย แตรสังข์ดังสนั่น ประโคมฆ้องกลองชัยอย่างคึกคัก
ตำรวจและข้าราชการต่างก้มเกล้าอัญชลี พระองค์ประทับ
เหนืออาสน์ที่นั่งดงาม ดุจพญาราชสีห์

แล้ว ขุนไกรพลพ่าย ผู้ใจรักดี ก็คลานเข้าเฝ้า
พร้อมกับทูลรายงานว่า "ในเหล่าทหารไทยตอนนี้ ไม่มีผู้ใด
เป็นทหารเอกยอดเยี่ยมไปกว่าขุนแผนอีกแล้ว ด้วยขุนแผน
เป็นผู้รู้เวทมนตร์เชี่ยวชาญ มีใจกล้าหาญเป็นยอดเสนา
และมีใจสัตย์ถูกต้องเวที รู้ในพระเดชพระคุณของพระองค์
หาตัวเปรียบได้ยาก บัดนี้ขุนแผนต้องโทษรับพระราช
อาญาจำอยู่ในคุก ถ้าโปรดให้ขุนแผนเป็นทัพหน้ายกขึ้นไป
ตีเมืองเชียงใหม่ในครั้งนี้ คงจะมีชัยชนะโดยง่าย ไม่ต้อง
ลำบากถึงทัพหลวงและทัพหลังแต่อย่างใด"

สมเด็จพระพันวษาทรงนึกถึงขุนแผน ด้วยทรง
ทราบว่าเป็นทหารที่มีฝีมือมาแต่ก่อน จึงทรงพระกรุณา

โปรดให้ขุนแผนพ้นโทษ มีรับสั่งให้พระหมื่นศรีนำขุนแผน
เข้ามาเฝ้าโดยเร็ว พระหมื่นศรีได้รับสั่งแล้วก็ไปบอกนคร
บาลให้ถอดขุนแผนจากเรือนจำ นำตัวเข้ามาหมอบเฝ้า
ถวายบังคมต่อหน้าพระที่นั่งในท้องพระโรง

ในขณะนั้น สมเด็จพระพันวษาจึงมีพระราช
โองการตรัสถามขุนแผนว่า "เฮ้ย! ไฉนขุนแผน เอ็งจะอาสา
ยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ปราบปราบเจ้าโยนกอันธพาลให้
เห็นฝีมือทหารไทย รับนางคันทมาให้งูจะได้หรือไม่ประการ
ใด"

ขุนแผนจึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธผู้เป็นข้าทหาร
ชีวิตอยู่ในใต้ฝ่าพระบาทของพระองค์ผู้ทรงพระเดช
พระคุณปกเกล้ามาแต่ปู่และบิดา ข้าพระองค์ขอรับอาสา
ขึ้นไปตีนครเชียงใหม่ ปราบเจ้าโยนกให้กลัวเกรงพระเด
ชานุภาพของพระองค์ รับพระราชธิดาพระเจ้าล้านช้างคันท
มาถวายจงได้ ถ้าตีนครเชียงใหม่ไม่ได้แล้วขอถวายชีวิต"
สมเด็จพระพันวษาได้ทรงฟังขุนแผนกราบทูลรับอาสา

อย่างแข็งขันดังนั้นก็ดีพระทัยนัก จึงโปรดตั้งให้ขุนแผนเป็นแม่ทัพ ถืออาญาสิทธิ์คุมกองทัพทหารไทยยกขึ้นไปตีนครเชียงใหม่

ขุนแผนจึงกราบถวายบังคมลา แล้วยกกองทัพขึ้นไปถึงเมืองพิจิตร จึงแวะเข้าหาพระพิจิตรเจ้าเมืองขอให้ส่งดาบเวทวิเศษกับม้าวิเศษที่ฝากไว้แต่ก่อนคืนมาให้ จะไปใช้ในการรบศึก ดาบวิเศษของขุนแผนนั้น ในภายหลังถูกเรียกว่า ดาบฟ้าฟื้น มีฤทธิ์เดชมาก ม้าวิเศษนั้นเรียกว่า ม้าสีหมอก ขบขี่เข้าสู่สงครามหลบหลีกข้าศึกได้คล่องแคล่วว่องไวนัก

ขุนแผนได้ดาบเวทวิเศษและม้าวิเศษแล้วก็ลาเจ้าเมืองพิจิตร รีบยกทัพขึ้นไปถึงแดนนครเชียงใหม่ ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงใหม่รู้ว่ากองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นมา จึงแต่งกองทัพให้ออกมาสู้รบด้านทาน ขุนแผนแม่ทัพก็ขับพลทหารไทยเข้าต่อสู้พลลาวยวนเชียงใหม่ด้วยความสามารถ กองทัพเชียงใหม่ก็แตกพ่ายแพ้นึกกลับเข้าเมือง จะปิด

ประตูเมืองก็ไม่ทัน ขุนแผนก็ยกติดตามรบรุกบุกบันเข้าเมืองได้ ไ่ล่ฆ่าฟันพลลาวล้มตายลงเป็นอันมาก ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงใหม่เห็นข้าศึกเข้าเมืองได้ก็ตกใจจนไม่มีขวัญ จึงขึ้นม้าหนีออกนอกเมืองไป

ขุนแผนจึงคุมทหารเข้าล้อมวัง ไปจับอรรคสาธุเทวีมเหสีพระเจ้าเชียงใหม่ กับราชธิดาอันมีนามว่า เจ้าแว่นฟ้าทอง และนางสนมน้อยใหญ่ของพระเจ้าเชียงใหม่ให้รวบรวมไว้พร้อมกัน แล้วให้เชิญนางสร้อยทองราชธิดาพระเจ้าล้านช้างที่เจ้าเมืองเชียงใหม่แย่งชิงมาไว้ ให้ออกมาจากหอคำ จากนั้นก็เชิญนางสร้อยทองพระราชธิดาพระเจ้าล้านช้าง กับมเหสีและราชธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ที่จับไว้ได้ เลิกกองทัพกลับลงมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา และกราบทูลข้อราชการทัพที่มีชัยชนะนั้นให้ทรงทราบทุกประการ

สมเด็จพระพันวษาก็มีพระทัยยินดีนัก จึงทรงพระราชดำริถึงทศพิธราชธรรมตรัสว่า "ซึ่งเจ้าเมือง

เชียงใหม่ผู้ฝีมือกองทัพไทยมิได้ หนีออกจากเมืองไป ทิ้งเมืองให้ว่างเปล่าไว้ไม่มีเจ้าปกครองดังนั้นไม่ควร สมณชีพรามณราษฎรจะได้ความเดือดร้อน" จึงทรงตั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่ ให้เป็นข้าหลวงขึ้นไปเกลี้ยกล่อมราษฎรพลเมืองเชียงใหม่ไม่ให้แตกตื่นวุ่นวาย ให้เสนาข้าราชการชาวเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปติดตามเชิญพระเจ้าเชียงใหม่ กลับเข้ามาครอบครองบ้านเมืองอยู่เป็นปกติเช่นเดิม

ในขณะนั้น พระองค์จึงทรงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัล เป็นต้นว่าเงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ขุนแผนผู้เป็นแม่ทัพ และนายทัพนายกองตลอดจนพลโยธาทวยหาญ ผู้ไปรบศึกมีชัยชนะมาในครั้งนั้นเป็นอันมาก ครั้นแล้วพระองค์จึงทรงตั้งนางสร้อยทองราชธิดาพระเจ้าศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง เป็นพระมเหสีซ้าย และตั้งนางแว่นฟ้าของราชธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นพระสนมเอก แต่มเหสีเจ้าเมืองเชียงใหม่ผู้เป็นมารดาของนางแว่นฟ้าของพระสนมเอกนั้น โปรดให้แต่งข้าหลวง

พร้อมด้วยพวกพลพาขึ้นไปส่งต่อพระเจ้าเชียงใหม่ ด้วย
พระทัยทรงพระกรุณา ฝ่ายข้าคนชายหญิงชาวเมืองล้าน
ช้างและชาวเมืองเชียงใหม่ นั้น ก็ทรงโปรดให้ตั้งทำมาหา
กินอยู่ตามภูมิลำเนาในกรุงศรีอยุธยา

ส่วน ขุนแผน ซึ่งเป็นทหารเอกยอดเยี่ยมและมี
ชื่อเสียงปรากฏในกรุงศรีอยุธยาในครั้งนั้น เมื่อคิดเห็นว่า
ตนแก่ชราแล้ว จึงนำดาบเวทพิเศษของตนเข้าถวายสมเด็จพระ
พระพันวษา เพื่อเป็นพระแสงทรงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน
ต่อไป พระองค์ทรงรับไว้เป็นพระแสงทรงสำหรับพระองค์
แล้วจึงทรงประสาธนามว่า พระแสงปราบศัตรู และทรงตั้ง
นามพระแสงขรรค์แต่ครั้งพระยาแกรกนั้นว่า พระขรรค์ไชย
ศรี โปรดให้มหาดเล็กเชิญตามเสด็จซ้ายขวา และมีรับสั่ง
ให้เชิญพระรูปพระยาแกรกกับมงกุฏของพระยาแกรกเข้า
ไว้ในหอพระที่นมัสการในพระราชวัง พระรูปพระยาแกรก
กับมงกุฏทรงยังปรากฏอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

สมเด็จพระพันวษาครองราชย์สมบัติมาได้ ๒๕
พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ ๑๕ พรรษา รวม
พระชนมายุ ๔๐ พรรษา เสด็จสวรรคต

ตอนที่ ๓: พลายแก้วสู่ร่มกาสาวพัสตร์

ในกาลนั้น พลายแก้ว ผู้เปี่ยมด้วยความเฉลียวฉลาด ตั้งแต่บิดาเสียชีวิต มารดาของท่านคือนางทองประศรีได้พามาอาศัยอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี พลายแก้วอยู่มาจนเจริญวัย มีอายุได้สิบห้าปี แต่ก็ยังคงรำลึกถึงบิดาผู้ล่วงลับอยู่เสมอ คิดถึงอยู่นานกว่าปี ท่านปรารถนาจะเป็นทหารผู้กล้าหาญเฉกเช่นบิดาคือขุนไกร

วันหนึ่ง ท่านจึงอ้อนวอนมารดาว่า "ลูกปรารถนาจะเรียนรู้วิชาการ แม่จงพา我去ฝากกับพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ความสามารถ ขอให้ท่านเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์บรรพชาลูกให้เป็นเณรเถิด"

นางทองประศรี ผู้เป็นมารดา เมื่อได้ฟังคำกล่าวของบุตร ก็ไม่ได้ขัดข้อง นางกล่าวว่า "สมภารผู้เชี่ยวชาญด้านเวทมนตร์อาคมคือท่านขรัววัดส้มใหญ่ ท่านเก่งกาจมาก" "ลูกคิดดีแล้วลูกรัก แม่จะพาเจ้าไปฝากท่านขรัวบุญ"

ผู้นั้น" "เจ้าจะได้เรียนรู้การสงครามและคงกระพันชาตรี ให้
เหมือนกับพ่อขุนไกรของเจ้า"

กล่าวแล้วนางก็สั่งพวกบ่าวไพร่ว่า "พวกเจ้าจงรีบ
ไป อย่าช้าเลย" "ข้าจะให้ลูกชายผู้เป็นที่รักยิ่งของข้าบวช"
"พวกเจ้าจงไปหาผ้าเนื้อดีมาทำจีวร สบง สไบลาด รวมถึง
ย่ามและบาตรด้วย" "จงลงมือทำพร้อมกันในวันนี้ ใต้ถุน ใต้
ถ้ำ จงมาช่วยข้า"

บรรดาบ่าวไพร่ต่างก็ไปหาข้าวของ ทั้งหมากพลู
ใบตอง บ้างก็มาช่วยกันเย็บกรวย ปอกหมาก พันพลู พัน
เทียน นำผ้าขาวมาวัดตัดสบง เย็บผ้าเช็ดอย่างประณีต
เหมือนการเล็ม ตัดจีวร สไบด้วยกรรไกร แล้วเย็บทับอย่าง
เรียบร้อย อังสะนั้นทำจากแพรหนังไก่อนุ่ม รังดุมใส่ไหม
เย็บอย่างละเอียด ทุกคนมานั่งล้อมวงกันอย่างคึกคักด้วย
ศรัทธา บางคนออกไปหาขมิ้น ไชลกละเอียด แล้วนำมา
เพิ่มอีก "โอ้แม่เจ้าเอ๋ย ไม่เคยหรือไวกันนี้ ย้อมผ้าสีชดอยู่ ดู
ไม่ดีเลย" "เอาน้ำส้มพรมแก้ แล้วดูสิ ผ้านุ่มสวยขึ้นแล้ว

หายจากความทุกข์แล้ว หัวเราะรี ๆ" ช่วยกันผูกรวชิงผ้า
ผืนทันที พอแห้งดีก็นำไตรจีวรจัดวางบนพาน

ส่วนพวกแม่ครัวผู้มากฝีมือ ก็หุงต้มอาหารอย่าง
รวดเร็วและวุ่นวาย บ้างหน้าดำคร่ำเครียดเพราะไฟจาก
เชิงกราน บ้างก็ขาวซำสาร์ใส่กระทะ บ้างต้ม บ้างพะแนง
บ้างแกงخم คั่ว ยำ ทำขนมกันอย่างเอะอะ สัมผัสลูกไม้ก็
ใส่จานเรียงรายไว้หลายใบ

เมื่อจัดเตรียมทุกสิ่งเสร็จสิ้น นางทองประศรี ก็
เรียกปาวมาดุด่าอย่างเสียงดัง "ไอ้โม่ง อีมา ซ้ำอยู่ทำไม"
"เอ็งเอาขันใบใหญ่มาใส่น้ำ" "ขมื่น ดินสอพอง เอาไว้ที่ไหน"
เมื่อวานซำใส่ไว้ในถ้ำ" นางอาบน้ำให้บุตรชาย ทาขมื่นที่
ดำไว้ ซำระล้างร่างกายจนหมดเหงื่อไคล

ครั้นอาบน้ำให้พลายแก้วเสร็จแล้ว นางก็แต่งตัว
ให้ หวีผม ผัดหน้าให้ผ่องใส นุ่งผ้ายกจีบเป็นกลีบสวยงาม
สวมเสื้อครุยกรองทองคำ สวมล้าพอกประดับดอกไม้ไหว

คาดเข็มขัดถักลายสอง สวมแหวนเพชรเม็ดงามอร่ามเรือง
แล้วให้ถือของรูปเทียนบุษบัน จากนั้นจึงเรียกนายดำผู้ตัว
ใหญ่ ให้แบกลูกชายเดินไป พร้อมกับกางร่มกันแดด นาง
ทองประศรีผู้เป็นมารดา ก็ตามมาด้วย บ่าวไพร่พากันหอบ
หิ้วข้าวของมาอย่างวุ่นวาย

เมื่อมาถึงวัดส้มใหญ่ ก็วางข้าวของไว้ที่ศาลาหน้า
วัด มารดาก็พาพลายแก้วผู้เฉลียวฉลาดไปกราบไหว้ ท่าน
สมภาร "ท่านเจ้าคะ ดิฉันพาลูกมาบวช ขอท่านช่วยเสก
สวดสอนให้เป็นแก่นสาร" "ด้วยขุนไกรผู้เป็นบิดาได้
เสียชีวิตไปแล้ว จะได้บวชอุทิศส่วนบุญให้ท่าน" "อีกทั้งวิชา
ความรู้การอ่านเขียน บุตรชายจะได้ร่ำเรียนตั้งแต่ยังเด็ก"

ท่านอาจารย์สมภารบุญ ถอนหายใจแล้วกล่าวว่า
"อนิจจา ขุนไกรได้เสียชีวิตไปแล้ว พลายแก้วบุตรชายนี้
ช่างเหมือนบิดาเสียจริง" "น่าสงสารยิ่งนักทำให้ช้านึกถึง
บิดา จะเลี้ยงดูบุตรชายผู้นี้ไม่ให้ระคายเคือง" แล้วหันหน้า
มาสั่งเณรคงว่า "เณรคง เจ้าจงนิมนต์พระสงฆ์ลงมา